

ALİ MƏKTƏBLƏRDƏ OXUCULARA KİTABXANA XİDMƏTİNİN TƏŞKİLİ

(Azərbaycan Texniki Universiteti Elmi Kitabxanasının iş təcrübəsi əsasında)

Cəmiyyətin tərəqqisinin vacib amilləri olan elmin, mədəniyyətin, xalqın intellektual potensialının formalaşması təhsil sistemi ilə təmin edilir. Məhz buna görə də, XX əsrin sonunda öz müstəqilliyini yenidən bərpa edən Azərbaycan Respublikasında qəbul edilmiş ilk mühüm milli qanunlardan biri Təhsil Qanunu olmuşdur (1). 1992-ci ildə qəbul olunmuş bu Qanunda deyildiyi kimi, təhsil cəmiyyətdə və dövlətin inkişafının əsasında durmaqla strateji əhəmiyyətə malik olan və üstün inkişaf etdirilən fəaliyyət sahəsidir. Azərbaycan Respublikasının təhsil sistemi milli zəminə, ümumbəşəri dəyərlərə əsaslanır, demokratik xarakter daşıyır (1).

Bu Qanun respublikanın ictimai-siyasi həyatında son 10-15 ildə baş verən dəyişikliklərin fonunda bir sıra prinsiplial məsələləri əhatə edə bilmədiyi üçün onun yenisi ilə əvəz olunması istiqamətində müvafiq orqanlar tərəfindən intensiv iş aparılır.

Şübhəsiz ki, cəmiyyətdə təhsil sisteminin qarşısında qoyulan strateji əhəmiyyətli mühüm vəzifələrin yerinə yetirilməsi işində onun ayrılmaz hissəsi olan kitabxanaların da üzərinə məsul vəzifələr düşür.

Hazırda qüvvədə olan Təhsil Qanununun «Təhsil müəssisələrinin elmi, metodiki və informasiya təminatı» adlanan 39-cu maddəsində qeyd edilir ki, ali məktəblər, elmi-tədqiqat institutları, pedaqogika və psixologiya sahəsində araşdırmalar aparan elmi-tədqiqat kollektivləri, ixtisaslaşdırma institutları, kitabxanalar, informasiya orqanları və başqa elmi-metodiki müəssisələr, müvafiq təhsil orqanları, təşkilatları və kollektivləri ilə sıx əməkdaşlıq şəraitində təhsilin elmi-metodiki və informasiya təminatını həyata keçirirlər» (1).

Ölkə əhalisinin, o cümlədən təhsil sistemində çalışan və təhsil alan oxucuların hüquqları və vəzifələri, kitabxana xidmətinin təşkili məsələləri «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununda təsbit olunmuşdur. Qanunun 20-ci maddəsində deyilir: «Kitabxanaçılar çap əsərlərindən və digər informasiya daşıyıcılarından səmərəli istifadə etmək məqsədi ilə kompleks kitabxana, biblioqrafiya və informasiya

xidmətləri göstərir. Bu xidmətlər abonentləri ədəbiyyat və informasiya ilə təmin etmək, informasiya daşıyıcılarının seçilməsində kömək göstərmək məqsədi daşıyır (2).

«Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin 133 sayılı 08.02.2000-ci il tarixli əmri ilə təsdiq olunmuş «Ali məktəb kitabxanalarının Əsasnaməsi»ndə deyilir: «Tələbə, aspirant, bakalavr, magistr, doktorant, elmi işçi, professor, müəllim, mühəndis-texniki heyətə və ali məktəbin digər kateqoriyadan olan oxucularının informasiya tələbatına və sorğusuna uyğun şəkildə kitabxana, məlumat-biblioqrafiya xidməti göstərmək» kitabxananın vəzifələrinə daxildir (4).

Görkəmli kitabxanaşünas alim, professor A.Xələfov və dosent K.Aslan birgə yazdıqları «Dövlət qayğısına möhtacdır» adlı məqalələrində haqlı olaraq qeyd edirlər ki, «...Kitabxanalar təkcə çoxəsrlik mədəni sərvətlərin, o cümlədən milli mədəniyyətin özülü deyil. Belə ki, kitabxanaların müəyyən tarixi dövr ərzində zərrə-zərrə toplayıb saxladığı və milyonların istifadəsinə verdiyi informasiya ehtiyatları həm də iqtisadiyyatın və siyasətin tərkib hissəsini təşkil edir. Bu da həqiqətdir ki, milli mədəniyyətimizin gələcəyi onun bugünkü inkişaf səviyyəsi ilə müəyyən edilir» (7).

Bütün bunların nəticəsi kimi qeyd etmək olar ki, Azərbaycan Respublikası cəmiyyət həyatının bütün sahələrində, o cümlədən kitabxana işi sahəsində köklü islahatlar aparmaq, onu inkişaf etdirmək, informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin əsas katalizatoru, komponenti kimi görmək istəyir.

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin təsdiq etdiyi ali məktəb kitabxanalarının Əsasnaməsində deyilir: «Kitabxana ali məktəbin aparıcı struktur bölmələrindən biri olub, təlim-tərbiyə və elmi-tədqiqat prosesini, tədris, elmi, metodiki ədəbiyyatla və informasiya materialları ilə təmin edən və bilikləri təbliğ edən mənəvi və intellektual əlaqələrin yayılması mərkəzidir» (4).

Onun əsas vəzifələrindən biri oxucuların informasiya tələbatına uyğun kitabxana fondunu formalaşdırmaq, ənənəvi çap məhsulu ilə yanaşı yeni informasiya texnologiyasına keçmək, məlumat-biblioqrafiya aparatını yaratmaq və təkmilləşdirməkdir. Kitabxana işlərində müasir texniki vasitələrdən istifadə etməklə məlumat-biblioqrafiya və informasiya proseslərini avtomatlaşdırmaq və kompüterləşdirməklə kitabxana xidmətinin formalarını daha da genişləndirməkdir.

Kitabxananın vəzifələrinə daxil olan əsas məsələlərdən biri də tələbə-gənclərin vətənpərvərlik hisslərinin gücləndirilmək, elmi və siyasi dünyagörüşlərini inkişaf etdirmək, kitabxanaları humanistləşdirmək,

ümumbəşəri dəyərlərə istiqamətləndirmək, fondada olan elmi, mədəni, mənəvi, zəngin irsi təbliğ etmək və açıqlamaq, tələbə oxucuların informasiya tələbatını və sorğularını tam və dolğun ödəməkdir.

50 ildən çoxdur ki, fəaliyyət göstərən Azərbaycan Texniki Universitetinin Elmi Kitabxanası mövcud imkanları daxilində cəmiyyətin, dövlətin və müvafiq idarələrin qarşıda qoyduğu vəzifələrə uyğun olaraq təkcə professor-müəllim heyətinə deyil, tələbə-gənclərə, aspirantlara və magistrələrə kitabxana xidmətinin bütün formalarından istifadə edərək, onlara hərtərəfli xidmət göstərir.

Öz işində «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununu, Respublika Təhsil Nazirliyinin və mənsub olduğu Azərbaycan Texniki Universiteti rəhbərliyinin göstəriş və tövsiyələrini rəhbər tutan Elmi Kitabxana professor-müəllim heyətinin elmi işləri ilə və apardıqları tədris fənləri ilə bağlı ədəbiyyatın fonda alınması ilə yanaşı onun səmərəli istifadəsini də mövcud imkanlar daxilində təmin edir.

Kitabxananın 6 oxu zalı fəaliyyət göstərir və burada eyni zamanda 180 nəfərdən çox oxucu istifadə edə bilər. Oxu zallarından biri professor-müəllim heyəti üçün fəaliyyət göstərir. İkinci oxu zalı ümumi oxu zalı adlanır, burada professor-müəllim heyəti, tələbələr, aspirantlar və başqaları məşğul ola bilərlər. Bunlardan başqa, tələbələr üçün müstəqil oxu zalı, layihə işlərinin işlənməsi üçün oxu zalı və xarici tələbələr üçün ayrıca oxu zalı vardır.

Universitet elmi kitabxanasının tələbə yataqxanasında bir filial fəaliyyət göstərir (8).

Kitabxana tələbə, aspirant və magistrələrə ümumi oxu zalında, tələbələrin oxu zalında, texniki ədəbiyyat üzrə xidmət zalında, layihə işlərinin işlənməsi zalında və abonemətdə xidmət göstərir. Burada həm əyani, həm də qiyabi təhsil alan tələbələrə xidmət göstərilir.

Kitabxanada professor-müəllim heyətinə oxu zalından əlavə abonemətdə və kitabxanalararası abonemənt vasitəsi ilə xidmət işi də təşkil edilmişdir. Eyni zamanda, kitabxananın abonemənt vasitəsi ilə aldığı ixtisas jurnallarının, referativ jurnalların və respublika dövrü mətbuatının bir nüsxəsi oxu zalında oxucuların istifadəsinə verilir.

Ümumiyyətlə, Texniki Universitetin hər bir oxucusu öz tələbatına və sorğusuna uyğun ədəbiyyatın əsas hissəsini Elmi Kitabxanadan əldə edə bilər. Bunun nəticəsidir ki, professor-müəllim heyətinin hamısı Elmi Kitabxananın üzvüdür və onun fondundan istifadə edirlər.

1998-ci illə müqayisədə 2002-ci ildə Elmi Kitabxananın oxucularının sayı 7358 nəfərdən 8222 nəfərə çatmışdır. Bu oxucuların 1998-ci ildə 734 nəfəri professor-müəllim, 30 nəfəri aspirant, 75 nəfəri magistr və yerdə qalanları tələbələr və başqaları olmuşdur (8).

Artıq 2002-ci ildə müvafiq olaraq müəllimlərin sayı 815 nəfərə, aspirantların sayı 257 nəfərə, magistrlərin sayı 309 nəfərə çatmışdır (8).

Kitabxananın fəaliyyətini nəzərdən keçirərkən ziddiyyətli məqamlar da meydana çıxır. Belə ki, kitabxana fondu və oxucuların sayı dinamik inkişaf etdiyi halda bir sıra göstəricilər (oxunuş göstəricisi, kitab verilişi göstəricisi və kitabxanaya gəliş) müəyyən qədər azalmışdır.

Professor-müəllim heyəti ilə yanaşı, tələbələr, aspirant və magistrlər də əsasən elmi ədəbiyyatı və xarici ədəbiyyatı alıb istifadə edirlər. Lakin bu ədəbiyyatdan istifadə göstəriciləri xeyli aşağı düşmüşdür. Əgər 1998-ci ildə kitabxana fondundan verilən ümumi ədəbiyyatın 51200 nüsxəsi elmi ədəbiyyatın, 4060 nüsxəsi xarici ədəbiyyatın payına düşmüşdürsə, 2002-ci ildə müvafiq olaraq bu, 39785 nüsxə və 2070 nüsxəyə düşmüşdür.

Bu dövrdə kitabxana fondundan verilən ədəbiyyatı dillər üzrə müqayisə etdikdə rus dilində istifadə olunan ədəbiyyatın xüsusi çəkisi Azərbaycan dilində verilən ədəbiyyatın xüsusi çəkisi ilə müqayisədə daha çox azalmışdır. Kitabxana fonduna son illərdə daxil olan yeni ədəbiyyatın əsasən Azərbaycan dilində olduğunu nəzərə alsaq, bu, qanunauyğun bir haldır.

Lakin tədqiq olunan dövrdə fondun artması meyli ilə müqayisədə kitab verilişinin azalması, kitabxana fondunda oxucuların tələbat və sorğusuna uyğun gəlməyən xeyli miqdarda ədəbiyyatın olduğunu təsdiqləyir. Ona görə də kitabxana rəhbərliyinin öz aktuallığını itirmiş və fiziki cəhətdən köhnəlmiş ədəbiyyatın fondan çıxarılmasını təmin etməsi məqsədəuyğundur.

Kitabxanaya yeni daxil olan ədəbiyyatın və elmi jurnalların professor-müəllim heyəti üçün oxu zallarında daimi sərgiləri təşkil olunur. Bu da oxucuların kitabxanaya yeni daxil olan bütün ədəbiyyat haqqında vaxtında xəbər tutmasına və ondan istifadəsinə şərait yaradır.

1998-2002-ci illərdə, yəni 5 il ərzində kitabxanadan istifadə edən oxucuların əsas hissəsini əyani və qiyabi təhsil alan tələbə-gənclər təşkil etmişdir. Belə ki, 1998-ci ildə 7358 nəfər oxucudan 5075 nəfəri əyani təhsil alan tələbələr, 630 nəfəri qiyabi təhsil alan tələbələr, 30 nəfəri aspirantlar və 75 nəfəri magistrlər olmuşdur.

Həmin dövrdə verilmiş 448346 nüsxə ədəbiyyatın 39575 nüsxəsi dərsliklər, 1200 nüsxəsi bədii ədəbiyyat və başqa elm sahələrinə dair olmuşdur. Bu ədəbiyyatın 78345 nüsxəsi abonemətdə verilmiş, 366734 nüsxəsi isə oxu zallarında verilmişdir (8).

Göründüyü kimi, verilmiş ədəbiyyatın əsas hissəsi dərsliklər olmuş və bu ədəbiyyatın çox böyük hissəsi isə oxu zallarında istifadə edilmişdir.

Baxmayaraq ki, 2002-ci ildə ümumi ədəbiyyat verilişi xeyli azalmışdır, onun nəticəsi olaraq elmi ədəbiyyatın, dərsliklərin, xarici ədəbiyyatın verilişi də azalmışdır.

Lakin bu dövrdə bədii ədəbiyyatın oxunuşunun artdığı müşahidə olunur. Məlum olduğu kimi, bədii ədəbiyyat insanın estetik tərbiyəsində, bədii zövqünün inkişafında önəmli rol oynayır. Müasir dövrdə cəmiyyətin qarşısında duran vacib məsələlərdən biri gənclərin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə edilməsidir. Vətənpərvərlik tərbiyəsi məsələsi ideoloji işin, milli dövlətçiliyimizin mühüm bir sahəsi kimi həmişə diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır.

Məlumdur ki, yadelli işğalçılara qarşı qəzəb və nifrət hissləri müharibə illərində daha aydın şəkildə meydana çıxır. Bu cəhətdən Azərbaycan Texniki Universiteti Elmi Kitabxanasının apardığı iş təqdirəlayiqdir. Kitabxanaçılar müntəzəm olaraq hər il 28 May - Azərbaycan Demokratik Respublikanın yaradılması gününə, 31 Mart - Azərbaycanlıların soyqırımı gününə, 20 Yanvar faciəsinə, 18 Oktyabr - Müstəqillik gününə, 12 Noyabr - Konstitusiya gününə, 18 Noyabr - Milli Dirçəliş gününə həsr edilmiş sərgilər və digər kütləvi tədbirlər təşkil edirlər.

Digər kütləvi tədbirlərlə əlaqələndirilən bu tədbirlər tələbə oxucuların vətənpərvərlik ruhunda inkişafına, siyasi dünyagörüşlərinin genişlənməsinə xidmət edir.

Kitabxanada oxucuların tələbatını ödəmək məqsədi ilə kitabxanalararası abonemənt xidmətindən də istifadə edilir. Lakin son illərdə ancaq respublika miqyasında həyata keçirilən bu xidmət forması xeyli zəifləmişdir. Təxminən hər il 20-30 kitab alınır, yaxud başqa istifadəçilərə verilir.

Elmi Kitabxananın işçiləri professor-müəllim heyətinə və tələbələrə kitabxana xidmətinin elmi əsaslarla və müasir forma və metodlarla həyata keçirilməsinə səy göstərirlər.

Kitabxanada 51 nəfər işçi çalışır ki, onlardan 34 nəfərinin ali təhsili, 17 nəfərinin orta ixtisas təhsili vardır. Ali təhsilli kitabxanaçılar 23 nəfərdir və onlar Bakı Dövlət Universiteti Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin yetirmələridir. Kitabxananın direktoru, Bakı Dövlət Universitetinin yetirməsi olan N.Xələfova kitabxana işini daha da yüksəklərə qaldırmaq məqsədi ilə kollektivdə işgüzar şərait yaratmış və kitabxananın bütün fəaliyyəti onun illik hesabatlarında tam əks etdirilmişdir.

Texniki Universitetin Elmi Kitabxanasında professor-müəllim heyətinə və tələbələrə xidmətin tədqiq edilərək öyrənilməsi göstərir ki, müasir dövrdə bu kitabxana öz oxucularının artan informasiya tələbatını və sorğularını ödəmək üçün müəyyən sənəd-informasiya ehtiyatlarına malik olsa da, görüləsi işlər az deyildir.

Təcrübə göstərir ki, kitabxanada oxuculara yeni informasiya texnologiyası əsasında (avtomatlaşdırılmış kitabxana-bibliografiya sistemlərinin yaradılması, kitabxanaların kompüterləşdirilməsi, sürət çıxarma-çoxaltma texnikası, rabitə texnikası, elektron nəşrlər və s.) xidmətin təşkili hələlək lazımi səviyyədə deyildir.

Ona görə də, yaxşı olar ki, Texniki Universitet rəhbərliyi qarşısında «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunundan və Təhsil Nazirliyinin «Ali məktəb kitabxanaları haqqında Əsasnamə»dən irəli gələn kitabxana işinin avtomatlaşdırılması və kitabxana fondlarının tədricən müasir informasiya daşıyıcılarına köçürülməsi, elektron mübadilə sistemlərindən (İnternetdən və s.) istifadəyə keçilməsi məsələsi qaldırılsın.

- Kitabxana fondunun müntəzəm olaraq aktuallığını itirmiş, mənəvi və fiziki cəhətdən köhnəlmiş ədəbiyyatdan təmizlənməsi həyata keçirilsin.

- Kitabxana fondunda olan, lakin unudulmuş qiymətli ədəbiyyatın sərgiləri təşkil edilsin.

- Ədəbiyyat təbliğində müasir texnikadan və əvadanlıqlardan istifadə olunması məqsəduyğun hesab edilsin.

Şübhəsiz ki, bu tövsiyələrin nəzərə alınması Elmi Kitabxanada işin daha da canlanmasına, oxuculara xidmət sisteminin təkmilləşdirilməsinə təsir edə bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanunu // Azərbaycan. - 1992.-30 dekabr.

2. Kitabxana işi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: Elmi-nəzəri və təcrübi jurnal /B., 1999.-№1.-S.3-16.

3. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (Layihə) // Azərbaycan.-1999.-5 mart.

4. Ali məktəb kitabxanalarının Əsasnaməsi / Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin 133 sayılı 08.02.2000-ci il tarixli əmri ilə təsdiq olunmuşdur.

5. Xələfov A. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslük (3 hissədə).-H.1-2.-B., 2001.-400 s.

6. Xələfov A. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslük (3 hissədə).-H.3.-B., 2003.-314 s.

7. Xələfov A., Aslan K. Dövlət qayğısına möhtacdır // Azərbaycan.- 1995.- 28 yanvar.

8. Azərbaycan Texniki Universiteti Elmi Kitabxanasının 1998-2002-ci illər hesabatları.

Замина Ибадова

ОРГАНИЗАЦИЯ БИБЛИОТЕЧНОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ В ВУЗАХ

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена деятельности научной библиотеки Азербайджанского Технического Университета. В статье рассмотрены вопросы организации и управления фондами вузовских библиотек, об их широкой пропаганде, об организации в этих библиотеках культурно-массовых мероприятий.